

Kotona Paras 2008–2011:

Pirstaleisuudesta kohti eheämpää palvelukonaisuutta muistisairaana ihmisen kotona asumisen tukemiseksi

Maisa Toljamo, projektijohtaja ja Elina Koponen, projektikoordinaattori, Suomen muistiasiantuntijat ry

Kotona Paras -projekti oli Suomen muistiasiantuntijat ry:n, Espoon ja Sodankylän yhteinen toimeenpanoprojekti vuosina 2008–2011. Päämääränä oli muistisairaana ihmisen terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistävä kotona asuminen. Pyrkimys oli edistää tutkitun ja kustannusvaikuttavan tiedon entistä parempaa hyödyntämistä muistisairaiden ihmisten hoidossa. Toimeenpanoprojektin lähtölaulusena olivat tutkimushavainnot palvelujärjestelmän pirstaleisuudesta ja siitä, että muistisairas ihminen ja hänen läheisensä eivät palvelujen olemassaolosta huolimatta koe tulevaisuutta autetuksi. Lähes nelivuotinen toimeenpanoprojekti tuki kuntia kehittämään strategiansa mukaisesti muistisairaiden ihmisten hoito- ja palveluketjua ja tuomaan kokemuksia toimeenpanon mallinnukseen. Tässä artikkelissa esittelemme lyhyesti taustaa sekä projektin kaksi päätulosta: toimeenpanomallin ja osaavan henkilöstön kriteeristön.

Tausta ja tavoitteet

Kotona Paras -toimeenpanoprojektissa juurrutettiin kansallisessa ja kansainvälisessä tutkimuksessa vaikuttavaksi todettua muistikoordinaattoritoiminnan mallia kunnan muistisairaana ihmisen hoito- ja palveluketjuun, ja muokattiin samalla koko palvelujärjestelmää muistisairaana ihmisen kotona asumista tukeväksi.

Muistikoordinaattoritoimintamalli on sovellus Vanhustyön keskusliiton Omaishoito yhteistyönä -tutkimuksen tukimallista. Siinä ei nimestä huolimatta ole kyse yhden työntekijäryhmän toiminnasta, vaan kyseessä on monimuotoinen ja yksilöllisesti räätälöity tukitoiminta useine toimijoinen ja toimintatapoineen. Tämän tyyppisiä interventioita kutsutaan yleisesti kompleksiksi. Tukimallin keskeinen toimija on ammattitaitoinen muistikoordinaattori, ja hänen lisäkseen mukana ovat muistikoordinaattorin työparina geriatri tai muu lääkäri, räätälöidyt tukimuodot ja tavoitteelliset vertaisryhmät.

Kansalliset suositukset suosittavat muistikoordinaattoritoiminnan käyttöönottoa, koska siitä on olemassa teollista tutkimusnäyttöä. Myös kansain-

väliset tutkimukset antavat näyttöä koordinaattoritoiminnan ja siihen liittyvien räätälöityjen tukimuotojen tehosta mm. muistisairaiden ihmisten elämälaatuun ja hyvinvointiin, omaisten jaksamiseen sekä laitoshoidon lykkääntymiseen. Näyttöä on saatu myös palvelujen käytön vähenemisestä ja kustannussäästöistä, kun palveluja on ammattitaitoisesti räätälöity ja kohdennettu kotona asuvien muistisairaiden ihmisten ja heidän läheistensä tarpeisiin.

Kotona Paras -projektin päätavoitteena oli luoda kokemusten pohjalta helposti levitettävä, joustava ja yhteistyötä korostava toimeenpanomalli, jossa korostuisi monipuolisen ja asiakaslähteisen muistityön sekä koko palvelujärjestelmän kehittäminen muistisairaana ihmisen kotona asumista tukeväksi. Toisena tavoitteena oli luoda osaavan henkilöstön kriteeristö rekrytointi- ja kehityskeskustelujen sekä työntekijän itsensä hyödyksi. Seuraavassa esitetään lyhyesti päätulokset.

Kotona Paras -toimeenpanomalli

Kotona Paras -toimeenpanomalli esitetään kuviossa 1. Malli kehitettiin projek-

tissa saatujen kokemusten perusteella.

Toimeenpanolla tarkoitettiin tässä muistikoordinaattoritoimintamallin käyttöönottoa ja suunnitelmallista työskentelyä mallin juurruttamiseksi kunnan toimintaympäristöön. Siinä on kyse tiedon aktiivisesta levittämisestä, aika- tauluttamisesta ja johtamisesta sekä tutkimuksessa kehitetyn ideaalimallin ja kunnan toimintaympäristön jatkuvasta vuoropuhelusta. Toimeenpano sisälsi ideaalimallin levittämisen ja menetelmät käyttöönoton tukemiseen erilaisin toimin. Projektin keskeiset juurruttamistoimet olivat:

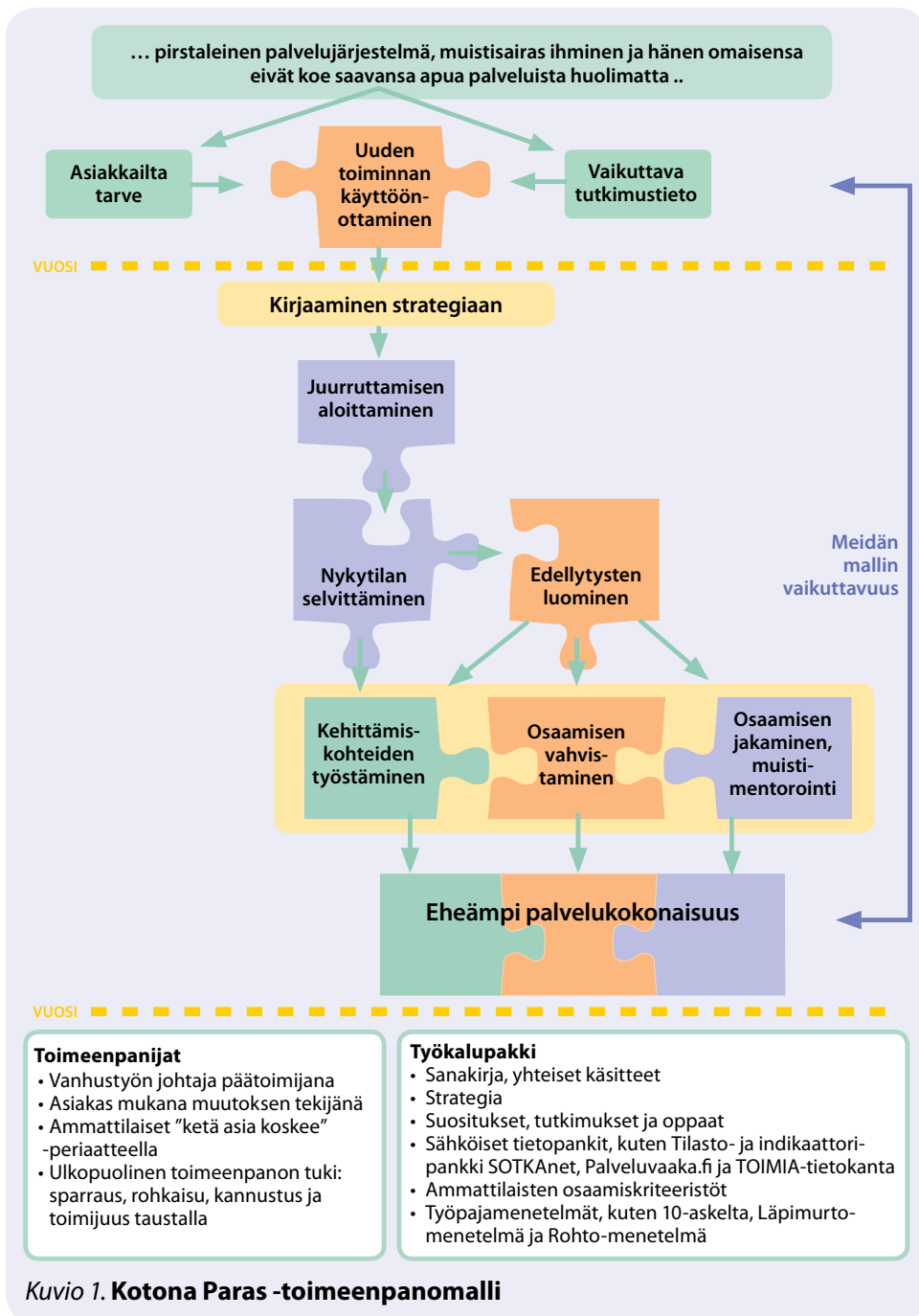
- tiedon levittäminen, mm. aloitusseminaarit, koulutukset ja keskustelut
- nykytilan tiedonkeruu ja analyysi, kyse myös tiedon levittämisestä, tuloksena työraportit, keskustelut ja yhteisen kohteen määrittely, kehittämiskohteet
- moniammatilliset pienryhmätilanteet, kuntien sisäiset ja keskinäiset vuorovaikutteiset tilanteet
- tarvelähtöiset koulutukset osaamisen vahvistamiseen
- mentorikoulutus, työn kehittäminen, uuden tiedon juurruttaminen, osaamisen jakaminen, vuorovaikutteiset tilanteet, sisälsi oman hankkeen työstämistä
- muistikoordinaattorit juurruttamisen päätoimijoina (mielipidejohtajuus)
- ulkopuolinen tuki ja asiantuntijuus sparrausta, rohkaisua, kannustusta ja toimijuutta taustalla
- lukuisia säännöllisiä ja spontaaneja kontakteja

Kuntakumppanit olivat ottaneet **muistikoordinaattoritoiminnan käyttöö** vuonna 2007, ja kirjanneet sen **strategiaan**. Espoossa toiminta käynnistyi vanhusten palvelujen johtajan aloitteesta, ja Sodankylässä vuonna 2005

alkaneen Vanhusneuvola -hankkeen myötä. Kotona Paras -projektin aikana muistikoordinaattoritoimintamallia juurrutettiin koko hoito- ja palveluketjuun. Yhtenä juurruttamistoimenpiteenä tehtiin mahdollisimman kattava **nykytilan selvitys**, ja saadun tiedon perusteella kunnat vertasivat nykytilaansa olemassa olevaan tutkimustietoon. Sen pohjalta kunnat valitsivat omat keskeiset **kehittämiskohteensa**. Kehittämiskohteissa oli omat työryhmänsä, joissa oli mukana mahdollisimman moni niistä toimijoista, joiden työtä käsiteltävä kehittämiskohde koski.

Kehittämiskohteiden ohella nykytilasta tunnistettiin myös hoito- ja palveluketjun toimijoiden **edellytyksiä** juurruttamiselle. Yhtenä keskeisenä juurruttamisen edellytyksenä oli keskinäisen **dialogin** lisääminen, ja sitä vauhditettiin kehittämiskohteiden ympärillä käydyissä monissa ja moniäänisissä keskusteluissa. Toisena edellytyksenä oli **osaamisen vahvistaminen**. Kun osaamispuhetta tunnetusti riittää, niin keskusteluissa pyrittiin luomaan yhteistä ymmärrystä mitä osaamisella tässä tarkoitetaan. Osaamisen vahvistamiseen kohdennettiin tarvelähtöistä koulutusta, ja koulutustarpeita kysyttiin kultakin kohderyhmältä ja pyrittiin täsmäkoulutukseen. Osaamisen vahvistamisessa huomioitiin myös omaishoitajien tarpeet. Omaishoitajat olivat toivoneet koulutustilaisuuksia mm. käyttöoireiden hallinnasta, ravitsemuksesta sekä parisuhteesta ja seksuaalisuudesta. Kolmantena edellytyksenä oli **osaamisen jakaminen**. Yksi keino vastata osaamisen jakamisen haasteisiin on mentorointi. Projektissa toteutettiin muistimentorikoulutus ja tuettiin muistimentoroinnin vakiintumista käytäntöön. Muistimentoroinnista on julkaistu syksyllä 2011 ”Pieni opas muistimentorille”, ja opas on tilattavissa Suomen muistiasiantuntijat ry:stä.

Pohdittavana oli myös, miten toimeenpanon tuotoksena tehty paikallinen malli täyttäisi kuitenkin ideaalimallin vaikuttavuuden kriteerit, jotta paikallisessa mallissa edelleen saavutetaan tutkimuksessa osoitettu hyöty, ja koko palvelukokonaisuuden tuotoksena synergiaetuna jopa tutkimuksessa tuotettua vaikuttavuutta enemmän. Kotona Paras -projektissa tuotimme ehdotuksen muistisairaanhoidon **palvelukokonaisuuden vaikuttavuuden** arviointiin osana toimeenpanomallia, ja ehdotus esitellään toimeenpano-oppaassa.

Kuvio 1. Kotona Paras -toimeenpanomalli

Päätuloksena oli projektin aikana saatujen kokemusten pohjalta rakennettu toimeenpanon luurankomalli, joka on helposti hyödynnettävissä mihin tahansa kuntaan. Olemme kirjoittaneet toimeenpanomallin käyttöönottoon oppaan nimeltään ”Muistisairaanhoidon ihmisen kotona asumisen tukeminen. Opas toimeenpanijoille.” Opas julkaistaan 12/2011, ja on tilattavissa 01/2012 lähtien Suomen muistiasiantuntijat ry:stä.

Osaavan henkilöstön kriteeristö

Toisena tavoitteena oli luoda osaavan henkilöstön kriteeristö rekrytoinnin apuvälineeksi. Projektin aikana käy-

dyissä keskusteluissa tuli esille, että osaamiskriteeristöä tarvitaan paitsi rekrytoinnin niin myös kehityskeskustelujen ja työntekijän itsensä hyödyksi. Osaamiskriteeristön avulla saa kokonais kuvan, mitä työntekijältä odotetaan muistisairaanhoidon kohtaamisessa ja hoidossa.

Osaamiskriteeristöissä on kyse siitä erityisosaamisesta, mitä ammattilaiset tarvitsevat muistisairaanhoidon kohtaamisessa ja hoidossa (kuviot 2). Projektin työryhmissä heräsi kiinnostus kotihoidon ja lyhytaikaishoidon ammattilaisten sekä muistikoordinaattoreiden osaamiskriteeristöjen tekemiseen. Työryhmissä haettiin vastausta, mitä jokaisen työntekijän tulee ainakin osata

Jatkoa edelliseltä sivulta

muistisairaahan ihmisen kohtaamisessa ja hoidossa. Näistä vastauksista muodostettiin erityisosaamistavoitteita (kriteereitä), jotka ryhmiteltiin tietoihin, taitoihin ja asenteisiin sekä edelleen kolmeen osaamisalueeseen: asiakastyöosaaminen, muistisairauksiin liittyvä osaaminen ja yhteistyöosaaminen. Näin muodostuneista osa-alueista yhdistettynä erityisosaamistavoitteisiin muodostettiin matriisi.

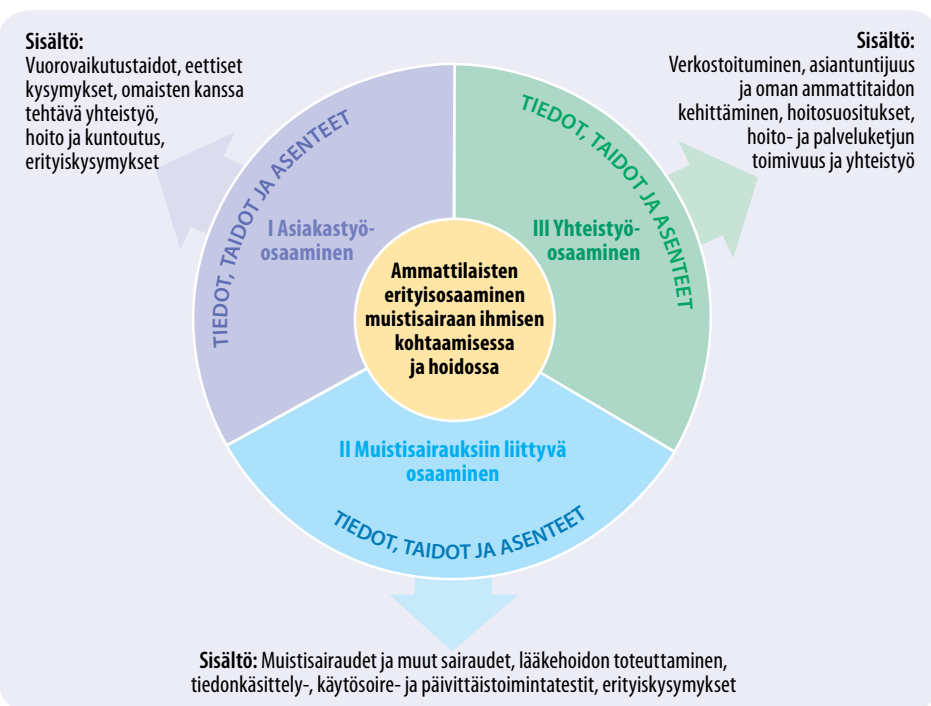
Osaamiskriteeristöt tehtiin yhdessä Espoon ja Sodankylän muistisairaahan ihmisen hoito- ja palveluketjun toimijoiden sekä valtakunnallisen muistikoordinaattoriverkoston kanssa. Osaamiskriteeristöt ovat kollegapuheenvuoro kollegoille muistisairaahan ihmisen hoidon kehittämiseksi.

Osaamiskriteeristöt matriiseineen julkaistaan 12/2011, ja ovat saatavilla 01/2012 lähtien Suomen muistiasiantuntijat ry:stä.

Mihin kunnissa päästiin, mikä tilanne nyt

Päämääränä oli muistisairaahan ihmisen terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistävä kotona asuminen. Tähän pyrittiin juurruttamalla muistikoordinaattoritoiminnan mallia ja eheyttämällä muistisairaahan ihmisen koko palvelukokonaisuutta kunnissa. Miten tässä onnistuttiin? Kysyimme työryhmiin osallistuneilta, muistimentoreilta ja seurantar ryhmien omaisedustajilta näkemyksiä, mitä Espoossa ja Sodankylässä on tapahtunut muistisairaiden ihmisten hoidossa vuodesta 2007 alkaen tähän päivään saakka.

Vastausten mukaan Espoossa muistikoordinaattoritoiminta oli selkeytynyt, toiminta tunnettiin yhä paremmin ja yhteistyö muistikoordinaattoreiden ja kotihoidon ja lyhytaikaishoidon kesken oli lisääntynyt ja kehittynyt. Muistikoordinaattoritoiminnan koettiin tuoneen jatkuvuutta hoitoketjuun ja muistikoordinaattoreiden tuella kotona asumista pystyttiin tukemaan, mm. omaisten oikeanlaisella ohjauksella oli voitu välttää pitkäaikaishoitoon joutuminen ja apua oli pystytty tarjoamaan kriisitilanteissa. Toimijoiden osaaminen muistisairauksista ja muistisairaiden ihmisten hoidosta oli vahvistunut, minkä seurauksena esimerkiksi muistioireita tunnistettiin paremmin ja perheet tavoitettiin aikaisemmin. Toisaalta vastaajat tunnistivat myös asioita, jotka

Kuvio 2. Osaamisalueet muistisairaahan ihmisen kohtaamisessa ja hoidossa

eivät olleet muuttuneet tai muutosta oli tapahtunut huonompaan suuntaan.

Sodankylässä suunniteltiin ja toteutettiin useita konkreettisia parannuksia omaishoitoperheiden, yksinasuvien muistisairaiden ja saamelaisten muistisairaiden tukemiseksi. Tällaisia olivat esimerkiksi koulutustilaisuudet omaishoitajille, omaishoitajien vapaiden järjestämisen sekä loma- ja intervallihoidon kehittäminen sekä saamenkielisen lähihoitajan palkkaaminen ja hänen työpanoksensa käytön suunnittelu. Sodankylässä haluttiin saada myös muita toimijoita kotona asuvan muistisairaahan ihmisen tueksi ja tehtiin aktiivisesti yhteistyötä mm. muistiyhdistyksen, saamelaiskäräjien, palveluseteliyrittäjien ja eri tahojen toteuttamien hankkeiden kanssa.

Kotona Paras -projektin puitteissa oli noin 160 tapaamista, ja niissä yhteensä yli 2200 osallistujaa. Keskustelumateriaalia kertyi runsaasti, ja sitä olemme hyödyntäneet matkan varrella. Päämäärän saavuttamista voidaan arvioida vasta pitkällä aikavälillä asiakkailta kysymällä, mutta väliarviointit ovat lupaavia. Myös matka oli hieno, ja oppia tuli meille kaikille osapuolille. Lämpimästi, ja haikeudellakin, omasta puolestamme järjestötoimijoina kiitämme molempien kuntien, Espoon ja Sodankylän, aktiivisia ja aidosti muistisairaahan ihmisen asianajajina toimivia toimijoita sekä myös omaisedustajia! Saimme sähköpostitse

kuntakumppanin edustajalta spontaanin palautteen, joka suuresti meitä ulkopuolisina toimeenpanijoina ilahdutti ja tiivistä toimeenpanon ytimen:

”Hanketyöntekijät ehdottelivat erilaisia työkaluja ja toimintamalleja, mutta pääasia oli se, että itse saimme valita toimivan mallin. Näin päästiin hyvin kehittämistyössä eteenpäin. Olemme saaneet Kotona Paras -projektin kautta juuri oikeanlaisen kehittämisyhteistyön ja kehittämistyöhön on lähdeetty juuri oikeasta näkökulmasta.”

Kotona Paras -projektin päätuotokset:

Muistimentoroinnista on julkaistu syksyllä 2011 **Pieni opas muistimentorille**, ja opas on tilattavissa Suomen muistiasiantuntijat ry:stä.

Muistisairaahan ihmisen kotona asumisen tukeminen.

Opas toimeenpanijoille.

Opas julkaistaan 12/2011, ja on tilattavissa 01/2012 lähtien Suomen muistiasiantuntijat ry:stä.

Osaamiskriteeristöt matriiseineen

Julkaistaan 12/2011, ja ovat saatavilla 01/2012 lähtien Suomen muistiasiantuntijat ry:stä.

